

ਮਾਣਯੋਗ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਸ. ਤੋਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ
ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ ਕੋਲੋਂ
ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ' ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ।

ਹਿੰਮਤੀ ਅਤੇ ਸੁਲਝੇ ਕਿਸਾਨ ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ

ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੇਮਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਉਹ ਉੱਦਮੀ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀ ਐਸ ਸੀ, ਬੀ ਐਡ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਪੇਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਨ 1974 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਆਜ਼ ਅਤੇ ਲਸਣ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਆਲੂ ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀਆਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਉੱਘੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਉੱਘੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਹਾੜੀ ਅਤੇ ਸਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਝੋਨੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਹੇਠ ਕਾਫ਼ੀ ਰਕਬਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਣਕ ਦੀ ਬਜਾਏ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆਜ਼ (17 ਏਕੜ) ਅਤੇ ਆਲੂ ਦੀ ਖੇਤੀ (22 ਏਕੜ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਝੋਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਲੂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਲੂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ 17 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਪਿਆਜ਼ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਬਾਸਮਤੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਚੌਪਰ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਟਾਵੇਟਰ ਅਤੇ ਤਵੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਾਲੀ ਦਾ ਤਿਨਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਲੂ, ਮੱਕੀ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝਾੜ ਆਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਤੇ ਵੀ ਖਰਚਾ ਘੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰੂੜੀ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਾਲੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰੂੜੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਝਾੜ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਹ ਕਣਕ, ਝੋਨਾ, ਨਰਮਾ ਅਤੇ ਬਾਸਮਤੀ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਵਿਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਆਜ਼ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਰੇਡਿੰਗ ਕਰਕੇ ਸਟੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਭੰਡਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਆਜ਼ ਦਾ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਭਾਅ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੇਅਰੀ ਧੰਦੇ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਤੋਂ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਬੋਝ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਅਪਨਾ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੱਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪਾਂ, ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲਾ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਇਸ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾ ਕੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਹ ਇੱਕ ਲੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ

ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਧੰਦੇ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਉਪਜਾਊਪਣ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਵਾਹੁਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਵਧੀਆ ਝਾੜ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਖੁਦ ਮੰਡੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸ. ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਖੇਤੀ ਇੱਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਪਿਆਜ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਸੰਨ 2014 ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਵਿੱਚ ਉੱਘਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।